

Роль військової і військово-морської прокуратур Російської імперії у закритті кримінальних справ і відданні обвинувачених до суду

У статті розглянуті питання нормативного регулювання повноважень військової й військово-морської прокуратур Російської імперії у закритті кримінальних справ і відданні обвинувачених до суду, а також практика застосування цього законодавства. Відзначено, що військові й військово-морські прокурори мали обмежені права, що було пов'язано з особливою роллю військових та морських начальників у кримінальному процесі. У визначених законом випадках прокурори зобов'язані були на вимогу військових начальників внести справу з обвинувальним актом до суду навіть всупереч своєму внутрішньому переконанню про відсутність підстав для цього. У разі незгоди прокурорів з думкою військових начальників про припинення кримінального переслідування справа могла дійти до вищих судових інстанцій.

Ключові слова: Військова й військово-морська прокуратури, військово-судова реформа 1867 року, прокурорський нагляд, попереднє розслідування, віддання обвинуваченого до суду, закриття кримінальних справ.

Постановка проблеми. Серед державних органів України, які в останні роки піддалися кількарізовій реорганізації, особливо виділяється військова прокуратура. У зв'язку із цим актуальним є вивчення історичних аспектів її діяльності. Військова й військово-морська прокуратури в Російській імперії були створені в результаті військово-судової реформи 1867 року. Вони становили самостійні системи, однак правове регулювання їх діяльності було однотипним.

Стан дослідження. У дорадянський період питання військового кримінального процесу вивчали С. Абрамович-Барановський, І. Иллюстров, В. Мартинов, М. Огієвський, Л. Плошинський, В. Соболевський, П. Швейковський, І. Шендзиковський та ін. У радянський і сучасний період військово-судову реформу 1867 року й окремі аспекти діяльності військової прокуратури досліджували В. Аулов, М. Байшев, О. Бочаров, О. Григор'єв, П. Зайончковський, С. Казанцев, К. Краковський, М. Петухов, Д. Первухин, О. Савенков, Ю. Туганов, О. Ярмиш та ін. Однак у роботах цих дослідників не знайшли достатнього висвітлення питання прокурорського нагляду на етапі закриття кримінальних справ та віддання обвинувачених до суду.

У зв'язку із цим **метою** статті є аналіз нормативного регулювання повноважень військової й військово-морської прокуратур Російської імперії у закритті кримінальних справ і відданні обвинувачених до суду, а також з'ясування практики застосування цього законодавства після військово-судової реформи 1867 року.

Виклад основного матеріалу. У дореформений період завершені кримінальні справи направлялися військовому начальникові, за розпорядженням якого проведено розслідування. А він зобов'язаний був розглянути справу й за наявності підстав зробити розпорядження про віддання обвинуваченого до військового суду.

Після військово-судової реформи завершені слідчі справи та дізнання стали направлятися на розгляд створених військової й військово-морської прокуратур. Ці справи прокурор повинен був розглянути протягом 7 днів (а у воєнний час – 3 діб) і прийняти одне з наступних рішень: 1) направити дізнання з обвинувальним актом до військово-окружного суду без свого попереднього висновку, якщо військовий начальник на підставі п. 4 ст. 334 Військово-судового статуту віддав обвинуваченого до військового суду без проведення попереднього слідства; 2) повернути справу для додаткового слідства; 3) дати висновок про подальше спрямування слідчої справи.

На практиці, за свідченням сучасників, до початку 1880-х років установлений законом 7-денний строк для дачі висновків у більшості випадків не дотримувався. Це пояснювалося фізичною неможливістю через велике навантаження забезпечити дотримання цього строку по всіх справах, тому що для складання висновку необхідно було вивчити справу й підготувати детальну записку. Наприклад, в 1878 році військовою прокуратурою розглянуто 8561 справу, що склало в середньому 107 справ на одного працівника; крім того чини прокуратури були завантажені й іншою роботою,

зокрема, кожний з них у суді підтримав обвинувачення в середньому по 170 справах [1, с. 152, 155-156]. Однак надалі положення змінилося, й висновки по справах прокуратурою давалися в переважній більшості випадків вчасно. Наприклад, в 1912 році в 7-денний строк прокуратура розглянула 95,8% справ [2, с. 6].

У разі очевидності злочинів по службі військовий і морський начальники мали право віддавати обвинувачених до суду без висновку прокурора й без проведення попереднього слідства. У цьому випадку прокурор зобов'язаний був скласти обвинувальний акт і направити справу до суду. За 1868-1912 роки ця категорія дізнань склала 11,3% усіх справ, розглянутих військовою прокуратурою (див. табл. 1).

Табл. 1. Відомості про результати розгляду справ військовою прокуратурою [8]

Роки Ухвалені рішення	Всього за 1868-1912 р.р.		1888- 1892	1893- 1897	1898- 1902	1903- 1907	1908- 1912
	справ	%					
Розглянуто справ військовою прокуратурою З них ухвалено рішення (у %):	271810	100	19750	20818	23236	37525	43245
1. Внесено у військово-окружні суди дізнань із обвинувальними актами, складеними прокуратурою без попередніх висновків	30809	11,3	5,7	5,4	5,5	8,3	15,4
2. Повернено справ для додаткового слідства	11311	4,2	4,1	3,4	3,2	4,1	4,0
3. Дано висновків по попередніх слідствах: - про віддання до військово-окружного суду	145892	53,7	55,6	61,0	60,4	53,8	53,3
- про віддання до полкового суду	22624	8,3	10,0	7,3	6,3	6,9	5,1
- про закінчення справ у дисциплінарному порядку	8181	3,0	3,9	3,4	3,5	3,1	2,2
- про закриття слідства	44653	16,4	17,8	17,5	19,2	21,1	18,0
- про передачу слідства в цивільне й інші відомства при невідсудності військовим судам	7394	2,7	2,8	2,1	1,9	2,7	2,1
- про направлення справ у колишньому порядку військово-кримінального судочинства	946	0,3	0,1	0	0	0	0

Положення закону про направлення дізнання до суду без проведення попереднього слідства на практиці використовувалося для прискорення провадження по кримінальних справах, особливо в революційні періоди. В 1905 році військовий міністр дав вказівку, щоб в тих випадках, коли обставини справи були достатньо встановлені під час дізнання, обвинувачені у військових злочинах віддавалися до суду без проведення попереднього слідства [9, с. 31]. А 28 листопада 1906 року у зв'язку з накопиченням у військових слідчих великої кількості справ наказом по військовому відомству № 700 тимчасово встановлено, що по підсудних військово-окружним судам справах про військові злочини військові начальники зобов'язані були віддавати обвинувачених до суду за результатами дізнання. Якщо ж вони визнавали необхідним проведення попереднього слідства, то розпорядження про це вони могли робити тільки після отримання висновку військового прокурора про необхідність проведення такого слідства чи додаткового дізнання або ж про можливість віддання обвинуваченого до суду за матеріалами дізнання [10, с. 34]. Однак на практиці виявилось, що цей

наказ ускладнив і збільшив і без того величезну переписку військової прокуратури, а в деяких випадках став причиною вповільнення руху справ. У зв'язку із цим 30 вересня 1907 року цей наказ був відмінний [11, с. 33].

У результаті за три революційні роки кількість справ, які спрямовані до суду без проведення попереднього слідства та без висновків прокуратури, зростає в 3,2 рази: з 340 справ у 1904 році (6,3% усіх розглянутих прокуратурою справ) до 1097 справ у 1907 р. (10,9%) [11, с. 61; 12, с. 71]. Ще більш різке збільшення кількості й питомої ваги таких справ відбулося в 1912 році – 3087 справ (30,9%) [2, с. 57], тобто майже кожна третя розглянута прокуратурою справа була направлена до суду за вимогою військових начальників без з'ясування думки самої прокуратури. І тільки циркуляром від 18 лютого 1913 р. головний військовий прокурор зобов'язав прокурорів у випадку «недостатньої твердості наявних у дізнанні доказів» направляти такі справи для проведення слідства або окремих слідчих дій [13, с. 147].

Якщо попереднє слідство було проведено неповно, то прокуратура мала право вимагати його доповнення. При цьому прокурорам заборонялося повертати справи для доповнення слідства несуттєвими відомостями. Однак у 1870-і роки сучасники відзначали, що, повертаючи справи для додаткового слідства, прокурори в більшості випадків відстоювали формальності [1, с. 154].

Усього за 1868-1912 роки військовими прокурорами для додаткового розслідування повернуто 11311 справ, що склало 4,2% усіх розглянутих прокуратурою справ. А в окремі роки для дослідження поверталось від 1,8% справ в 1903 році до 6,8% в 1878 році [3, с. 8; 4, с. 65]. Приблизно таким же було положення й у морському відомстві, де прокурори, наприклад, в 1910-1912 роки для дослідження повернули 3,4% справ [5, с. 191; 6, с. 183; 7, с. 183].

По справах, у яких попереднє слідство було проведено з належною повнотою, прокурор зобов'язаний був скласти висновок і направити його разом зі справою до військового (військово-морського) начальника. У висновку прокурор повинен був викласти свою думку про подальше спрямування справи: про віддання обвинуваченого до суду, про можливість обмежитися дисциплінарним стягненням обвинуваченого, про закриття або призупинення слідства, про невідповідність справи військовому суду.

Результати діяльності за 45 років (1868-1912 р.р.) свідчать про те, що по абсолютній більшості розглянутих справ (62%) військові прокурори дали висновки про направлення їх до суду для розгляду по суті (про віддання до військово-окружного суду – 53,7%, про віддання до полкового суду – 8,3%). У той же час по кожній шостій справі (16,4%) прокурори дали висновок про закриття слідства. Були й висновки про закінчення справ у дисциплінарному порядку (3%). Приблизно таке ж співвідношення різних видів висновків було й у військово-морській прокуратурі; наприклад, у 1913-1914 роки висновки про віддання до суду склали 70,2%, про закриття слідства – 21,1%, про закінчення слідства в дисциплінарному порядку – 4,5% [14, с. 196-197; 15, с. 170-171].

По окремих роках співвідношення різних видів висновків змінювалося незначно. Найбільш помітними зміни були по справах, спрямованих до суду за рішенням військових начальників без висновків прокуратури, а також по закритих справах. Якщо в 1869 році висновки про закриття справ військова прокуратура дала по кожній десятій справі (10,7%), то з 1901 року – по кожній п'ятій справі (щорічно більше 20%) [9, с. 63; 10, с. 63; 11, с. 61; 12, с. 71; 16, с. 5]. Були й такі факти, коли, незважаючи на рекомендації направити справу до суду з обвинувальним актом, помічники прокурора у разі відсутності достатніх доказів винуватості обвинувачених давали висновки про закриття справ. Наприклад, помічник військового прокурора Одеського військово-окружного суду М. Корольков дав висновок про закриття справи відносно обвинуваченого у резонансній справі про замах на вбивство командуючого військами Одеського військового округу генерала О. В. Каульбарса. Після закриття справи помічнику прокурора казали, що це він зробив необережно, і що цю справу необхідно було направити до суду з обвинувальним актом, і нехай би вже суд виправдав обвинуваченого [17, с. 95-101].

Викладене дозволяє стверджувати про те, що прокуратура критично підходила до оцінки наявних у справах доказів, хоча й не у всіх випадках.

Військовий і військово-морський прокурори, як і слідчі, не мали права своєю владою закривати слідство. У військовому й морському відомствах порядок закриття справ відрізнявся від порядку в цивільному відомстві, де слідство закривалось тільки судом. Під час обговорення проекту Військово-судового статуту міністр юстиції висловив пропозицію про те, щоб і у військовому відомстві слідство закривалося тільки судом. Однак ця пропозиція прийнята не була [18, с. 861]. У результаті у військовому й морському відомствах слідство закривалося без участі суду, тільки за згодою на це військового (морського) начальника й прокурора. Однак установлений в 1867 році

порядок закриття справ пізніше був змінений. Відразу після реформи справа, яку слідчий вважав за необхідне закрити, від нього надходила спочатку до військового начальника, а потім (у разі його згоди на закриття справи) – до прокурора. Однак з 1884 року думка прокурора стала носити попередній характер. За новим порядком за наявності законних підстав для закриття слідства слідчий надавав справу військовому прокурору, який разом зі своїм висновком надавав її начальникові, який призначив слідство. У разі незгоди військового прокурора або начальника на закриття слідства справа надавалася на остаточне вирішення вищого начальника. Якщо ж слідство було закрито всупереч думці прокурора, то про це він повідомляв головному військовому прокурору.

Слідчі справи не могли надійти до військового суду без їх попереднього розгляду військовим начальником, від якого залежало віддання військовослужбовців до суду і який видавав про це наказ [18, с. 63, 920]. При цьому, якщо питання щодо віддання до полкового суду військовий начальник вирішував одноособово, то у справах, підсудних військово-окружним судам, певна роль у цьому питанні була відведена й військовій прокуратурі.

Військовий (морський) начальник, отримавши слідче провадження від прокурора з його висновком, був зобов'язаний розглянути справу й протягом 7 днів (а у воєнний час – протягом доби) дати справі відповідне спрямування. Якщо начальник був згодний з цим висновком, то робив відповідне розпорядження (про віддання до суду, про закриття справи й т. п.), про яке повідомляв прокурору.

У питанні віддання військовослужбовців до суду закон передбачав два можливі варіанти розбіжності поглядів (сперечань) військового начальника й прокуратури: 1) коли прокурор не був згодний з рішенням військового начальника про віддання до суду й 2) коли військовий начальник не був згодний з висновком прокурора про необхідність віддання обвинуваченого до суду.

У першому випадку думка військового начальника про віддання обвинуваченого до суду завжди мала вирішальне значення. А військові прокурори, на думку укладачів Військово-судового статуту, повинні були роз'яснювати військовим начальникам юридичну сторону справи та полегшувати їм розгляд складних юридичних питань [18, с. 200, 391-392, 920].

У питанні віддання до суду військовому начальству була надана така ж влада, як і судовій палаті в цивільному відомстві [18, с. 920]. За законом, якщо військовий (військово-морський) прокурор уважав, що справа не підлягає розгляду військово-окружного (військово-морського) суду, а начальник вимагав віддати обвинуваченого до суду, то прокурор не мав права заперечувати проти цього й зобов'язаний був внести справу з обвинувальним актом на розгляд військово-окружного (військово-морського) суду. В обов'язку прокурора скласти обвинувальний акт проти свого переконання на вимогу військового начальника укладачі статуту не бачили юридичної непослідовності, тому що військові прокурори були офіційними обвинувачами військового відомства [18, с. 67].

За законом військовий (морський) начальник зобов'язаний був викласти підстави, по яких він визнавав необхідним віддати обвинуваченого до військово-окружного суду, а прокурор повинен був скласти обвинувальний акт на підставі висновку військового начальника про віддання обвинуваченого до суду [18, с. 396]. З урахуванням цього прокурори в деяких випадках оригінальним способом відстоювали свою позицію й уникали офіційних сперечань. В одному з округів, коли військове начальство всупереч висновку прокуратури наполягало на відданні обвинувачених до суду, прокурор не входив з ним у явне сперечання, а письмово просив це начальство «для більшої повноти обвинувального акту» указати ті дані, на яких повинне бути побудоване обвинувачення. Отримавши таку «карлючку» начальство через якийсь час погоджувалося з думкою прокуратури [1, с. 128-129].

На практиці справи, по яких прокурори склали обвинувальні акти всупереч своєму висновку, були рідкими [19, с. 83]. При цьому правило про обов'язковість для прокуратури рішення військового начальника про віддання до суду відносилось тільки до осіб військового, а не цивільного відомства й застосовувалося тільки до випадків розбіжностей військового начальника й прокуратури з питань доведеності провини обвинуваченого [20, с. 339]. При розбіжності ж з інших питань (у зв'язку з непідсудністю справи цьому суду або у зв'язку з тим, що в справі обов'язковим було проведення попереднього слідства) відомча інструкція надала прокуророві право звертатися до вищого військового начальника [21, с. 51]. А у зв'язку з виниклими із цього приводу питаннями головний військовий суд у 1892 році роз'яснив, що, якщо і цей безпосередній начальник не погодився із спрямуванням справи в запропонованому прокурором порядку, то прокурор не мав права далі звертатися до вищого військового начальника, а зобов'язаний був внести справу до військово-окружного суду з обвинувальним актом [22, с. 144].

Розбіжності військових начальників і прокуратури з питань віддання до суду осіб цивільного

відомства вирішувалися в загальному порядку, тобто прокурор за їх вирішенням звертався до вищого начальника, і справа могла по інстанціях дійти до головного військового суду [20, с. 340].

Передбачивши право військових начальників віддавати військовослужбовців до суду, укладачі Військово-судового статуту не визнали можливим надати їм одночасно й право по слідчих справах одноособово ухвалювати рішення щодо припинення переслідування обвинувачених і не віддавати їх до військово-окружного суду [18, с. 392]. В цьому питанні були встановлені певні межі влади військових начальників і передбачена перевірка їх рішень прокуратурою, незалежною від місцевої військової адміністрації й призначеною винятково для переслідування винних. Це було зроблено для обмеження «упереджених поглядів» військових начальників на справу й можливої їхньої сваволі в цьому питанні (у т. ч. приховання злочинів, що вимагали суду) [18, с. 63, 392, 921].

На думку підготовчої комісії, завданням військових прокурорів була не тільки допомога військовим начальникам у правильному направленні справ, але й «охорона сили законів, що забезпечується переслідуванням і покаранням винних у всіх тих випадках, коли порушені й забуті вимоги закону». Прокурори зобов'язані були здійснювати нагляд «за неослабним переслідуванням за законом злочинних діянь», і для цього вони були наділені правом наполягати на відданні до суду [18, с. 392, 417].

Якщо військовий прокурор уважав, що обвинувачений повинен бути відданий до військово-окружного суду, а військовий начальник визнавав, що робити це не слід, то думка прокурора не могла бути залишена без наслідків, хоча вона й не мала вирішального значення [18, с. 921]. У такому випадку військовий начальник повинен був для вирішення розбіжності передати справу вищим військовим начальникам по інстанціях аж до начальника військового округу, а останній у разі незгоди з думкою прокурора передавав справу головному військовому прокуророві, який вносив її на вирішення у головний військовий суд.

На практиці військові начальники рідко не погоджувалися з висновками прокурорів про віддання обвинувачених до суду. За твердженням В. Соболевського, начальство, відчуючи своє юридичне безсилля, рідко сперечалося із прокурорами; воно наважувалося робити це тільки у випадку, коли справою були глибоко порушені його інтереси [23, с. 595]. Інший сучасник указував, що військове начальство вступало в сперечання із прокуратурою з метою «зробити поблажку близькій людині, сховати дещо незручне до оголошення навіть перед судом» [1, с. 127].

За 42 роки (1871-1912) головний військовий суд по сперечаннях про віддання обвинувачених до суду розглянув 706 справ, тобто в середньому 17 справ за рік. Найбільша кількість таких сперечань розглянута за останнє п'ятиріччя (1908-1912 р.р.) – 136 (тобто в середньому за рік 27 справ), а по окремих роках – у 1910 році (38 справ). При цьому суд підтримував в основному позицію військових начальників: за зазначені 42 роки він погодився з думкою військових начальників по 503 справах (71,2%), а з думкою прокурорів – по 203 справах (28,8%). Були роки (1871, 1877 і 1897), коли суд взагалі не погоджувався з думкою прокуратури. А згідно з думкою прокуратури більше половини сперечань було вирішено тільки в 1873 і 1909 роках [24]. При цьому були такі приклади, коли військове начальство заперечувало проти віддання обвинуваченого до суду, а після порушення прокуратурою сперечань справа направлялася до суду, який засуджував підсудних до позбавлення волі [1, с. 128-129].

Після віддання обвинувачуваних до суду слідче провадження поверталось від військового (морського) начальника до прокурора для підготовки відносно цих осіб обвинувального акту.

Висновки. Таким чином, у питаннях закриття кримінальних справ і віддання обвинувачених до суду військові й військово-морські прокурори мали обмежені права, що було пов'язано з особливою роллю військових та морських начальників у кримінальному процесі. Прокуратура в основному критично оцінювала докази, що були у справах. Однак у визначених законом випадках прокурори зобов'язані були на вимогу військових начальників внести справу з обвинувальним актом до суду навіть всупереч своєму внутрішньому переконанню про відсутність підстав для цього. У разі незгоди прокурорів з думкою військових начальників про припинення кримінального переслідування справа могла дійти до вищих судових інстанцій; однак головний військовий суд у більшості випадків підтримував позицію військового начальства.

Джерела та література

1. Военный суд, его защитники и разрушители. – СПб.: тип. М. И. Румша, 1883. – 197 с.
2. Отчет Главного военно-судного управления за 1912 год // Всеподданнейший отчет военного министерства за 1912 год. – Петроград: Военная тип., 1916. – 988 с.

3. Отчет Главного военно-судного управления за 1878 год // Всеподданнейший отчет военного министерства за 1878 год. – СПб.: тип. Гогенфельден и К., 1880. – 1016 с.
4. Отчет Главного военно-судного управления за 1903 год // Всеподданнейший отчет военного министерства за 1903 год. – СПб.: Военная тип., 1905. – 1530 с.
5. Всеподданнейший отчет по морскому министерству за 1910 год. – СПб.: тип. морского мин-ва, 1911. – 147 с.
6. Всеподданнейший отчет по морскому министерству за 1911 год. – СПб.: тип. морского мин-ва, 1912. – 311 с.
7. Всеподданнейший отчет по морскому министерству за 1912 год. – СПб.: тип. морского мин-ва, 1913. – 304 с.
8. Узагальнені статистичні дані «Ведомостей о движении дел по военно-прокурорскому надзору» за 1868-1912 роки, які як додатки до звітів Головного військово-судного управління включалися в щорічні «Всеподданнейшие отчеты военного министерства».
9. Отчет Главного военно-судного управления за 1905 год // Всеподданнейший отчет военного министерства за 1905 год. – СПб.: Военная тип., 1907. – 1422 с.
10. Отчет Главного военно-судного управления за 1906 год // Всеподданнейший отчет военного министерства за 1906 год. – СПб.: Военная типография, 1908. – 1243 с.
11. Отчет Главного военно-судного управления за 1907 год // Всеподданнейший отчет военного министерства за 1907 год. – СПб.: Военная тип., 1909. – 1259 с.
12. Отчет Главного военно-судного управления за 1904 год // Всеподданнейший отчет военного министерства за 1904 год. – СПб.: Военная тип., 1906. – 1670 с.
13. Швейковский П. А. Устав военно-судебный (Св. Воен. Пост. 1869 г., кн. XXIV. изд. 4) / П. А. Швейковский. Швейковский П. А. СПб.: тип. М. Волковича, 1914. – Разд. “Особые приложения”, LXIII, 1254. – 195 с.
14. Всеподданнейший отчет по морскому министерству за 1913 год. – Петроград: тип. морского мин-ва, 1914. – 325 с.
15. Всеподданнейший отчет по морскому министерству за 1914 год. – Петроград: тип. морского мин-ва, 1915. – 308 с.
16. Отчет Главного военно-судного управления за 1869 год // Всеподданнейший отчет военного министерства за 1869 год. – СПб.: тип. Гогенфельдена и Ко, 1871. – 995 с.
17. Корольков М. Grimасы жизни. Из воспоминаний военного юриста / М. Корольков. – Издание русской типографии С. Ф. Филонова; Новый сад. – С. Х. С., 1929. – 168 с.
18. Сборник законодательных работ по составлению Военно-судебного устава. – СПб.: Тип. Второго Отделения Собственной Е.И.В. Канцелярии, 1867. – 936 с.
19. Иллюстров И. Военные суды в русской армии за 25-летие. 1861-1885 г.: Обзор статистических сведений по Всеподданнейшим отчетам военного министерства / сост. И. Иллюстров. – М.: тип.-литогр. А. Тяжелова, 1890. – 162 с.
20. Абрамович-Барановский С. С. Значение военного начальства в военно-уголовном судопроизводстве / С. С. Абрамович-Барановский. – СПб.: Тип. Д. В. Чичинадзе, 1896. – 454 с.
21. Инструкция военно-прокурорскому надзору военно-окружных судов // Военный сборник. – 1891. – № 1. – Отд. 2.
22. Устав военно-судебный, разъясненный и дополненный мотивами, послужившими его основанием и вызвавшими его последующие изменения / сост. Н. Мартынов. 6-е изд. – СПб.: Тип. Контрагентства ж. д., 1894. – 521 с.
23. Соболевский В. А. Правосудие и правовой порядок в войсках. – СПб.: Тип. Т-ва «Общественная польза», 1882. – 626 с.
24. Узагальнені статистичні дані «Перечневых ведомостей о движении дел в Главном военном суде» за 1871-1912 роки, які як додатки до звітів Головного військово-судного управління включалися в щорічні «Всеподданнейшие отчеты военного министерства».

Горбачев В. Роль военной и военно-морской прокуратур Российской империи в прекращении уголовных дел и предании обвиняемых суду. В статье рассмотрены вопросы нормативного регулирования полномочий военной и военно-морской прокуратур Российской империи в прекращении уголовных дел и предании обвиняемых суду, а также практика применения этого законодательства. Сделаны выводы о том, что в этих вопросах военные и военно-морские прокуроры имели ограниченные права, и что это было связано с особой ролью военных начальников в уголовном процессе. Прокуратура в основном критически оценивала имевшиеся по делам

доказательства. Однако в определенных законом случаях прокуроры обязаны были по требованию военных начальников внести дело в суд с обвинительным актом даже вопреки своему внутреннему убеждению об отсутствии оснований для этого. На практике такие факты были редкими. В то же время с целью пресечения возможного произвола военных начальников при прекращении уголовного преследования закон предусмотрел проверку прокуратурой их решений в этом вопросе. Прокуратура была наделена правом настаивать на предании обвиняемых суду. При несогласии прокуроров с мнением военных начальников о прекращении уголовного преследования дело могло дойти до высших судебных инстанций. На практике военные начальники редко не соглашались с заключениями прокуроров о предании обвиняемых суду, а по большинству дошедших в главный военный суд дел он поддерживал позицию военного начальства.

Ключевые слова: Военная и военно-морская прокуратуры, военно-судебная реформа 1867 года, прокурорский надзор, предварительное расследование, предание обвиняемого суду, прекращение уголовных дел.

Horbachov V. Role of the Military and Naval Prosecutors in the Termination of Criminal Cases and Transference of the Accused to the Trial in the Russian Empire. The article deals with the issues of the normative regulation of the military and naval prosecutor's powers in the Russian Empire, namely the norms concerning criminal cases termination, transference of the accused to the trial and applying this legislation in practice. The study has revealed that the military and naval prosecutors had quite restricted rights in those cases and one of the reasons for that was special role of the military commanders in the criminal proceedings. Prosecutors mainly assessed critically the evidence available in the cases. However in certain cases, at the demand of the military commanders, the prosecutors were enforced to bring the case to trial with an indictment, even when there was not enough convincing grounding to do it. In practice, such facts were rare. At the same time, with the aim of suppressing the possible arbitrariness of military chiefs upon cessation of criminal prosecution, the law provided the prosecutors with the right to check their decisions in this matter. The prosecutor's office was entitled to insist on bringing the accused to trial. If prosecutors disagreed with the opinion of the military commanders on the termination of criminal prosecution, the case could reach the highest judicial instances. In practice, military commanders rarely disagreed with the prosecutor's conclusions about bringing the defendant to trial and most of the cases went to the highest military court, which supported the position of military commanders.

Key words: Military and naval prosecutor's offices, military-judicial reform of 1867, prosecutor's supervision, preliminary investigation, trial of the accused, termination of criminal cases.